

Frano Prcela, O. P., *Bogozaborav*.

Razmišljanja o aktualnim izazovima Crkve, Synopsis, Zagreb – Sarajevo, 2014.

Knjiga donosi promišljanja, kako je to sam naslov dobro obuhvatio, o aktualnim izazovima Katoličke Crkve. Kako su kulturološke promjene, a s njima i političke konstelacije, uvijek bile svojevrsan izazov Crkvi, knjiga se dakle bavi i društvenim promjenama a i djelovanjem ili pak *snalaženjem* Crkve u njima. Budući da u prvom dijelu naslova knjige stoji „bogozaborav“, riječ sugestivna značenja, za početak ju je potrebno objasniti. Iako se ne spominje izričito u cijeloj knjizi, nekako se postavlja kao vodeća misao svih obrađenih tema, te je, rekla bih, ključna za shvaćanje onih procesa koji se u Crkvi odvijaju, ali koji niti su kad bili, niti mogu biti njezin pripadni dio. Izrazom „bogozaborav“, autor ne sugerira da je Bog eventualno nešto zaboravio ili da su vjernici zaboravili nešto od vjerskih sadržaja. Nije u pitanju, dakle, *dementnost* vjernika, nego njihova inferiornost prema ključnim sadržajima vjere, onima koji bi trebali biti temelj njihova razmišljanja, odlučivanja i djelovanja. Bog isključen iz svakodnevnog djelovanja, prizvan samo po potrebi

u pojedinim prigodama, takav Bog postupno postaje sporednim, a u konačnici i suvišnim. Jer, „Bog koji je prestao biti čežnja postao je deklarativna mantra“ (str. 6). Dakle, riječ je o nekoj vrsti nove ideologije ravnodušnosti prema Bogu i vjerskim temama, ravnodušnosti koja bitno i neizostavno utječe na osmišljavanje vlastita života te sukladno njemu na oblikovanje šire stvarnosti. O dijelu te stvarnosti i bogozaborava u njoj, autor promišlja kroz osam naslova na kraju kojih se nalazi i zaseban naslov „Razgovori“, a u kojemu su doneseni autorovi intervjui.

Pod prvom temom naslova „Intelektualci: Između života za ideju i života od ideje“, autor donosi promišljanje o tom „sekularnom duhovniku“ (str. 16), o njegovoj ulozi u postmodernom društvu, o Crkvi i intelektualcima te o mladom naraštaju intelektualaca. Unatoč nepostojanju općeprihvaćene definicije intelektualca, ipak se okvirno može reći da je riječ o ljudima koji su svoj život posvetili promišljanju općih vrijednosti u najširem kontekstu, te da su to promišljanje aktivno i angažirano u djelo provodili. Jer, biti intelektualac ne znači samo puno čitati i puno znati, nego prvenstveno ono spoznato angažirano u djelo provoditi. Intelektualce karakterizira odgovornost prema istini, a cilj te odgovornosti (pod pretpostavkom da se može govoriti o *cilju odgovornosti*) jest zauzimanje

za cjelovitu istinu, pravdu, odnosno ispravljanje nepravdi u društvu. Intelektualci bi trebali biti autonomni i nesebični kritičari društva, trebali bi probuditi zaboravljeno, povezivati znanje, činjenice, biti kritički glas konstruktivne alternative, smirujući pol razborita promišljanja. U svjetlu onoga što bi intelektualac trebao biti, razumljiv je autorov svojevrsan *intelektualni otpor* prema onomu u što su se pretvorili *postmoderni intelektualci* bilo sekularne provenijencije, bilo oni iz crkvenih redova. Smatrajući da su u hrvatskom društvu intelektualci napustili svoju primarnu ulogu, autor govori o svojevrsnom „suicidu intelektualaca“ (str. 26). U političkom angažmanu punom kompromisa, utrci za izgradnju karijere, javnim prezentiranjem i medijskom prisutnošću intelektualci su postali „postmoderni verbalni zabavljači“ (str. 25).

Drugom temom, ovaj put sugestivna podnaslova „Teološki govor danas. ‘Ono što se ovdje događa jest svojevrsan progon kršćana’“, autor govori o dužnoj pozornosti prema izgovorenoj riječi jer riječ obvezuje. Govori, dakle, o etici napisane, ali i izgovorene riječi, uslijed čega u samom naslovu stoji citat jednog vjerodostojnika o progonu kršćana, progonu koji se čini neproživljenim, nepripremljenim i nepovezanim „propovijedima“ i javnim govorima, uslijed čega se

ljudi upravo „progone“, ne samo zbog trajanja govora nego upravo zbog njegove ispraznosti. Govoreći o tome, autor donosi i Isusovo upozorenje pismoznancima svojega vremena, upozorenje koje se upravo odnosi na etiku intelektualnog rada jer oni koji se riječima očituju, po riječima će im se, mogla bih i tako reći, suditi jer: „Za svaku bezrazložnu riječ koju ljudi reknu, dat će račun na Dan sudnji“ (Mt 12, 36). U skladu s rečenim autor se pita: „Koliko onoga što dušobrižnici govore, teolozi pišu i pastiri naučavaju, može izdržati ispit korisne riječi?“ (str. 34).

Autor govori i o činjenici nedostatka kvalitetnog teološkog rada, unatoč procvatu teoloških učilišta u posljednja dva desetljeća, procvatu koji čini i velik broj laika uključenih u teološko obrazovanje. Unatoč, dakle, činjenici da teologija napušta gotovo ekskluzivni okvir kleričke discipline, dobivajući doprinos laičke populacije, unatoč tomu nedostaje ozbiljnog i autentičnog teološkog istraživanja, a s time i njemu odgovarajućeg djelovanja. Jer, teologija je specifična humanistička disciplina koja ne obuhvaća samo pisati i govoriti, nego upravo činiti jer snaga teološke prosudbe ne zavisi samo od intelektualne sposobnosti nego i od načina života.

Premda suvremena sociološka istraživanja o vjeri, odnosno religiji, ne govore kao o sastavnom

dijelu nacionalnog identiteta, ipak je, u svijesti velike većine Hrvata, Katolička Crkva nezaobilazna odrednica hrvatskog identiteta. O toj činjenici i procesima koji su do nje doveli, autor govori u trećoj temi „Polog katoličkog u hrvatskom identitetu“. Naime, budući da su Hrvati stoljećima bili bez samostalnog političkog okvira državnosti, Katolička Crkva je postala osnovni čimbenik homogenizacije, odnosno čuvarice hrvatskog identiteta, uloga po kojoj se i danas snažno očituje. Zatim autor donosi metapripovijesti, odnosno velike priče ili kolokvijalne interpretacije nekih fenomena društvene i crkvene stvarnosti, nastale i opstale unutar Crkve zbog njezina naglašavanja povezanosti s hrvatskim narodom. U ovom dijelu autor donosi korisne teološke argumente koji nedvojbeno osporavaju mogućnost tijesna, ali i bilo kakva, povezivanja, tj. identificiranja religije s nacijom: „Ako Crkva postaje nacionalnom, odnosno etničkom, ona prestaje biti katoličkom, sveopćom“ (str. 52).

Crkva se mora čuvati, smatra autor, zanosa i trijumfalizma koji je djelomično omogućen i slomom samog komunizma i ostvarenom slobodom javnog djelovanja, slobodom, a i djelovanjem, koje u sebi nosi prizvuk pobjede. U tom kontekstu autor govori da Crkva mora izgrađivati novi, stari identitet, odricati se društvenog utjecaja,

stvarati ispravan odnos prema tradiciji, prihvatiti pluralizam društva ne samo rezignirano ili pretenciozno kao danost nego i ozbiljno i odgovorno kao zadatak. U svemu tome pomogao bi joj sustavniji pastoralni, odnosno teološki rad jer: „Krizna vjerskog nije primarno rezultat modernizacije i sekularizma, nego izvorište ima u činjenici da je Crkva zanemarila intenzivnije implementirati i uopće teološki reflektirati svoje sadržaje kod vjernika“ (str. 64).

U četvrtoj temi naslova: „Crkva hrvatskih mučenika“, autor donosi promišljanja o, za današnje odnose, skoro odlučujućoj temi sučeljavanja s prošlošću. Govori o kolektivnom sjećanju i iskušenjima glorificiranja vlastite prošlosti zbog čega se javlja urgentan zahtjev objektivnog prerađivanja prošlosti i autentičnog tumačenja povijesnih danosti. Ovaj dio govori i o izlasku države iz totalitarnog sustava, bremenitosti i cijeni stvaranja nacionalne države, a i ulozi Katoličke Crkve u tim procesima, koja je bila svojevrsno nacionalno utočište u tim burnim vremenima. Nadalje, govori se o pokušajima etabliranja demokratskih procesa te odnosima Srba i Hrvata u pokušajima izgradnje budućnosti zajedničke države na demokratskoj osnovi. Te pokušaje neizostavno prati i eksplozija proizvodnje tema iz prošlosti, svojevrsno *nadokna-*

đivanje povijesti, koje obično prati isticanje pretrpljenih nepravdi, ali i zaborav onih počinjenih. Uslijed isticanja pretrpljenih povijesnih nepravdi vlastitog naroda javlja se samosažaljenje unutar hrvatske nacije, objektivacija patnje, zbog čega svakodnevna patnja postaje stanje muke i mučeništva hrvatskog naroda jer: „Zajedništvo u nevolji stvara ponos ugroženih i otvara vrata prkosu očajnih“ (str. 85).

U nastavku je tema tijesno povezana sa zlopamćenjem i potrebom njegova otkupljenja: „Praštanje: Nastavak muke ili početak Uskrsnuća?!“ U ovom se dijelu autor pita kako dalje, a da se ne izazovu nova *stradanja*, odnosno nove frustracije i nove patnje. Budući da su praštanje i pomirenje dio svakodnevnog ljudskog iskustva, oni su dnevni zadatak svakog čovjeka, vjernika posebno. I potreba *čišćenja pamćenja* i praštanje tiču se zapravo uspostave ispravnoga, moralno opravdanog odnosa s prošlošću. S pravom odbacuje postavku o niveliranju žrtava kroz sintagmu jednake krivnje svih, a u svrhu, navodnog, praštanja i pomirenja. Zahitijevati oprost kao dužnost žrtve, znači zaoštravati mogućnosti pomirenja. Prema autoru, istina i pravda prethode oprostima jer su one uvid u sam događaj, uvid koji je nužan uvjet da bi se uopće moglo govoriti o oprostima. Dakle, autor smatra da je kod govora o oprostima nužno uspo-

staviti vrijednosni redosljed: istina, pravda pa tek onda praštanje. Iako je redosljed za koji se autor zalaže posve opravdan i posve razumljiv u socijalnom kontekstu u kojemu autor o njemu raspravlja, ipak se, čak i u najrazličitijim socijalnim kontekstima, oprost ne bi trebao i mogao uvjetovati bilo čime. Uvjetovanje oprosta jest ono što francuski filozof Jacques Derrida oštro osuđuje i argumentirano osporava jer je, prema njemu, uvjetovanje oprosta (bilo čime, pa i istinom, pravdom, kaznom počinitelja) banaliziranje njegova značenja. Uvjetovanjem se oprost banalizira jer se svodi na logiku komercijalne razmjene, a time se poništava u svojoj naravi dara. Iako je sam autor ovo djelomično i rekao u prikazu „teologije oprosta“, ipak sam, zbog zahtjevnosti teme oprosta, smatrala potrebnim istaći problematiku uvjetovanja.

Govoreći o ovim temama, autor naglašava da naša prvotna zadaća nije savladavanje prošlosti, nego stvaranje budućnosti praštanjem i pomirenjem. Nakon govora o teologiji praštanja, autor zaključuje da opraštanjem postajemo slobodni od potrebe (ako ne prisile) racionaliziranja vlastite krivnje, jer samo čovjek pomiren sa sobom, može se miriti s drugima. A pomiriti se sa sobom, može samo čovjek pomiren s Bogom.

Tema, koja je i metodološki i logički povezana s oprostom, jest tema pomirenja, koju autor precizira naslovom „Pomirenje i identitet“, čime se već da naslutiti povezanost izgradnje identiteta s pamćenjem povijesnog stradanja i/ili ukopavanja u status žrtve. Kako to autor donosi, stvaranje nacionalnog identiteta često je nastajalo upravo u kontekstu stravičnih ratova na ovim prostorima zbog čega su i pomirenje i identitet dobili snažnu općecudorednu dimenziju, iako su primarno osobne zadaće. Upravo stoga autor s pravom smatra da je uvjet pomirenja ukloniti vladajuće nejasnoće već o pitanju samog definiranja proteklog rata. Uspostavljanje ispravnog odnosa s poviješću zahtijeva stručna i nepristrana prosuđivanja prošlih zbivanja kako bi se izbjegla selektivna percepcija ratnih, ali i poratnih događaja, percepcija koja bitno koči procese pomirenja.

Pod sedmom temom naslova: „Hrvatsko iseljništvo i katoličke misije“, autor govori o raspravama o broju hrvatskih iseljenika koje su se pretvorile u licitiranje brojka prema političkim potrebama. Ovaj dio govori o Crkvi kao relevantnom čimbeniku u praćenju migracijskih valova Hrvata diljem svijeta, pošavši od Drugog svjetskog rata, te o pastoralnom radu s hrvatskim migrantima u Zapadnoj Europi. Autor donosi i brojčane podatke

migracija te broj uključenih svećenika i časnih sestara, kao i socijalnih radnika. Govori o pastoralnom profilu tog rada, o dušobrižnicima i njihovoj (ne)pripremljenosti za izazove pastora u drugim i različitim zemljama. Iako su Hrvati svoja migracijska putovanja pravdali činjenicom stoljetnog nepostojanja vlastite države, ipak se i uspostavom samostalne Republike Hrvatske stanje nije puno promijenilo, niti se na političkom planu učinilo dovoljno da se osiguraju ekonomski uvjeti za ostanak u matičnoj domovini. Na kraju konstatira kako je broj misija u neprestanom opadanju, ali i kako je teško, zbog krize zvanja, pronaći svećenike koji bi bili voljni raditi s migrantima.

Knjigu završava s temom koja odgovara ne pitanje: Zašto Crkva šuti onda kada bi trebala govoriti, i to upravo u vremenu u kojemu se od nje traži ne samo odgovor nego i nesebičan javni angažman. Govor o ovoj temi skupljen je pod osmim naslovom: „Prešućivanja Crkve u Hrvatskoj“. Ova šutnja ne odnosi se samo na govor o vlastitim problemima nego i o postojećim problemima društva. Iako se prijašnja šutnja i odsutnost samokritike mogu razumjeti i obrazložiti povijesnim prilikama, ipak današnji govor crkvene hijerarhije, koji se svodi na nacionalne teme i očuvanje etnosa na uštrb kreativnijeg pastoralnog rada i aktualne teološ-

ke analize, vodi zapravo u ozračje šutnje. Baveći se političkim temama, Crkva se, i ne htijući, udaljila i zapustila svoje vjernike, one koji su joj, zapravo, prvi adresat. Iako Crkva govori u javnosti iznoseći svoje naučavanje, ona zapušta tražiti susret s neistomišljenicima. Obično se ostaje kod priopćenja ili indirektnog sugeriranja obraćenja: „Ne trudi se sresti, intelektualno shvatiti i kontekstualno razumjeti neistomišljenika, nego mu uglavnom nastoji dati do znanja gdje je ispravan put i rješenje“ (str. 141). Ne samo da nema sučeljavanja s oprečnim mišljenjima nego nema ni intelektualne težnje za provjerom vlastitih stavova. Ne prihvaćaju se kritike, nastoji se pokazati kako vlada jedinstvo i harmonija institucije, ali inzistiranje na jedinstvu pod svaku cijenu dovodi do uniformiranosti mišljenja, što stvara klimu podilaženja i mentalni sklop prešućivanja.

Knjiga, dakle, donosi promišljanja o aktualnim temama koje autor predstavlja na stručan, ali jasan i zanimljiv način. Uz ovih osam poglavlja koja predstavljaju određene teme, a koje se, iako čine dobru cjelinu mogu čitati i zasebno, na kraju knjige autor donosi spomenu te „Razgovore“. Iz tih je razgovora, kao na koncu iz cijele knjige, razvidno da autor kritizirajući Crkvu, čini to ne iz kritike kao takve, ne da bi ju kritizirao, nego da bi ponovno ukazao što Crkva jest, što može i

što je pozvana postati. U ovom dijelu autor donosi svoja promišljanja na izravna i složena pitanja na koja javnost očekuje odgovor od Crkve, a s kojima se i sama Crkva još nije u potpunosti suočila i *izmirila*, ili ih, pak, u nekom unutarcrkvenom i samokritičnom dijalogu sustavno promislila. Autor donosi neke pokazatelje kako je Crkva u Europi u dubokoj krizi, razlog koje nisu, kako to žele pokazati pojedini, ali jako zvučni glasovi, skandali pedofilije ili lošeg gospodarenja crkvenim dobrima. Ti skandali, i njima slični, mogu utjecati, ali nisu odlučujući za spomenutu krizu. Spomenuta kriza je rezultat praktično življenih razlika, odnosno osobno prihvaćenog nesklada između stavova crkvenog nauka i sve većeg broja vjernika. O tom življenom neskladu uopće se ne raspravlja, nego je *jednostavno* prihvaćen kao praktično življene razlike.

Zaključno, autor govori o poslanju intelektualaca, pokušavajući definirati što su oni kroz upućivanje na ono što su postali priključivši se etabliranim sustavima. Govori o teološkom govoru danas i nasušnoj potrebi kreativnog osmišljavanja teologije, umjesto, najčešće besplodnog opterećivanja mnoštvom naučenog, ali neproživljenog sadržaja. Autor govori o praštanju i pomirenju, suvremenoj aktualizaciji mučeničke prošlosti Crkve te radu Crkve s brojnim hrvatskim

iseljenicima. U svim tim govorima autor poziva na unutarcrkveni dijalog, prekid šutnje o bitnim stvarima, zauzimanje konkretnih stavova, intelektualnu i moralnu dosljednost, stvaranje argumentirane teologije, aktivnog uključivanja vjernika u društveni život. Koliko je posljednje posebno potrebno, koliko je potrebno biti vjernik i biti angažiran u javnom političkom životu, ističe riječima: „Nije hrvatska politika primarno stoga u krizi jer nemamo dobrih političara, nego stoga što nemamo dosljednih katolika u politici“ (str. 161).

Iako je suvišno ponavljati da je opasno, intelektualno nepošteno, ali i nezahvalno vaditi sadržaje iz njima pripadajućeg konteksta, ipak ću to ovdje ponoviti. Ova činjenica dobiva posebnu težinu kada su u pitanju tekstovi teološke naravi jer se u teologiji puno toga spoznaje upravo zahvaljujući širem kontekstu. Osim toga, prikaz određene knjige na par stranica već je po sebi osuđen na tu *nezahvalnost*, ako nastoji biti *kreativan*. Ta *kreativnost*, uz ostalo, nosi u sebi mogućnost krivog interpretiranja napisanog upravo jer je rezultat ne toliko otisnutih riječi, nego onog *praznog prostora između redaka*, odnosno načina na koji mi te riječi shvatimo, koju im težinu damo i kako ih interpretiramo. Spomenute *rizike kreativnosti* vjerojatno nosi i ovaj prikaz, stoga čitateljima ostaje

prilika, a i skromna preporuka, da posegnu za ovom knjigom jer se teme kojima se bavi ne tiču samo teologa, nego svih vjernika koji nisu vjernici na užtrb građanstva, niti građani na užtrb vjere. Knjiga nudi mogućnost šireg uvida u situaciju u kojoj se Crkva danas nalazi, čime omogućuje shvaćanje određenih procesa koji se unutar nje odvijaju. To shvaćanje potiče čitatelja na osobno propitivanje, a s time i mentalno distanciranje od onoga što se eventualno prihvatilo kao neizbježna danost, a u principu je samo pitanje intelektualne lijenosti ili, u goreu slučaju, prakticirane rezigniranosti i cinizma. Knjiga je, stoga, štivo koje itekako vrijedi pročitati.

Zorica Maros